

УДК 37.091.4 Ващенко
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-87-5

БАГАТОФАКТОРНІСТЬ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ Г. ВАЩЕНКА І ВІДОБРАЖЕННЯ ЇЇ У КОНЦЕПЦІЯХ, ПАРАДИГМАХ І ТЕХНОЛОГІЯХ

Петренко Л.М., к. пед. н.,
доцент кафедри загальної педагогіки та андрагогіки
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
petrenko13333@gmail.com

У статті виокремлено багатогранність діяльності Г. Ващенко. Акцентовано увагу на висвітленні його успіхів у педагогічній роботі та досягнень у літературній творчості. Охарактеризовано активність педагога в громадській та культурноосвітній діяльності. Підкреслено вагомий внесок Г. Ващенко в розбудову вищої школи. Зазначено, що творча спадщина вченого містить концепції розвитку системи виховання молоді. Висвітлено значення діяльності Г. Ващенко у творенні головних парадигмальних напрямів освіти і виховання. Розкрито технологічні підходи для втілення в життя концепцій і парадигм виховання особистості.

Ключові слова: Г. Ващенко, парадигма, концепція, багатofакторність, технологічний підхід.

В статье выделена многогранность деятельности Г. Ващенко. Акцентируется внимание на освещении его успехов в педагогической работе и достижений в литературном творчестве. Охарактеризована активность педагога в общественной и культурно-образовательной деятельности. Подчеркнут весомый вклад Г. Ващенко в развитие высшей школы. Отмечено, что творческое наследие ученого содержит концепции развития системы воспитания молодежи. Освещено значение деятельности Г. Ващенко в создании главных парадигмальных направлений образования и воспитания. Раскрыты технологические подходы воплощения в жизнь концепций и парадигм воспитания личности.

Ключевые слова: Г. Ващенко, парадигма, концепция, многофакторность, технологический подход.

Petrenko L.M. MULTIFACTORIALITY SPIRITUAL-MORAL HERITAGE OF G. VASHCHENKO AND ITS REFLECTION IN CONCEPTIONS, PARADIGMS AND TECHNOLOGIES

Special attention should be paid to the multi-faceted activities of a talented, highly educated teacher, the founder of Ukrainian national pedagogy professor G. Vashchenko. This necessitates a profound study of the experience of G. Vashchenko's activity and the direction of existing achievements in the education of a person capable of mastering the necessary competencies and successfully working for the benefit of the Motherland.

Describing the concept of education of Ukrainian youth, reflected in the pedagogical heritage of G. Vashchenko, we came to the conclusion: first, this was the first attempt to implement a new system of education on the profound knowledge of the foundations of folk pedagogy; secondly, the concept of the Ukrainian educational ideal is the most valuable component of the education system for young people; thirdly, the development of the above mentioned concepts reaches the depths of the prehistoric period of life of the people, the times of Kiev Rus, the princely period, and embraces the achievements of the modern period; fourthly, the characteristic feature of concepts is the combination of the achievements in educating young people from prehistoric times to modern ones with the religious-pedagogical foundations of Christian morality.

Thanks to the education, broad erudition, deep knowledge of the fundamentals of the life of the Ukrainian people, understanding their spiritual needs, the unwavering desire to help the Ukrainian people in creating a new system for educating young people, G. Vashchenko carried out a deep analysis of the existing systems of education in Europe and America, and directed his intellectual potential to the creation of new paradigmatic trends in the education of the individual, which we call: the paradigm of spiritual and moral education; rationalist; cultural and environmental paradigms.

Summarizing in general the above said, we note that the personality of Gregory Vashchenko was multidimensional, his activity was many-sided. It should be noted that, despite difficult historical events in Ukraine, G. Vashchenko successfully worked as a talented writer, teacher, scientist, researcher-practitioner and tireless organizer of higher education, public figure, cultural and educational worker. His vital interest is marked by a variety of choices, a creative heritage – the depth of scientific thought, the novelty of methods, techniques and forms of work with young people, which have advanced in the 21st century, serve as a benchmark for a modern model of child upbringing. He acts as a far-sighted, educated, patriotic creator of new concepts: the Ukrainian educational ideal; education of the will and character; body education; creative school; as well as the creator of the spiritual and moral paradigm of upbringing the individual and an active participant in the further development of the rationalist, cultural, and environmental paradigms that were founded at that time, rooted in the foundations of folk pedagogy and based on the achievements of Ukrainian and world pedagogical thought. Consequently, given the intensive search for new concepts, paradigms and technologies for the education of the individual, we argue that the use of the multidimensional heritage of G. Vashchenko, distinguished in methodological, theoretical and technological approaches, meets the challenges of today, serves as a benchmark for the modern model of patriotic education, national directed personality. The study does not exhaust all aspects of the identified problem and needs further study of the pedagogical heritage of G. Vashchenko.

Key words: G. Vashchenko, paradigm, concept, multifactor, technological approach.

Постановка проблеми. Духовні потреби всіх суспільних груп України у XXI ст. потребують ідей, які б об'єднували націю, формували її світогляд, ментальність, культуру, орієнтували на пробудження національної свідомості, сприяли вихованню «відповідальних громадян», які зможуть зробити свідомий суспільний вибір, присвятити свою діяльність країні, її людям для «забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [11, с. 1]. Це зумовлює потребу пошуку шляхів кардинальних змін підходів до процесу виховання дитини. Ми звертаємо свої погляди до педагогічної думки часів становлення української державності на початку XX ст.

На особливу увагу заслуговує багатопланова діяльність талановитого, високоосвіченого вітчизняного педагога, основоположника української національної педагогіки професора Г. Ващенка. Відображення багатогранності спадщини Г. Ващенка в концепціях, парадигмах і технологіях розкриває, аргументує світоглядні, ідейні, наукові, культурно-освітні концептуальні положення системи виховання української молоді, створеної педагогом. Це зумовлює необхідність глибокого вивчення досвіду багатоаспектної діяльності Г. Ващенка і спрямування наявних досягнень на виховання особистості, здатної засвоїти необхідні компетентності й успішно працювати на благо Батьківщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню життєвого шляху, творчих пошуків у науковій, освітянській та громадсько-просвітницькій діяльності Г. Ващенка присвячено наукові дослідження таких учених, як: А. Бойко, Г. Бугайцева, О. Вишневський, О. Гентош, О. Гауряк, С. Головчук, В. Довбня, О. Коваль, Л. Семеновська, О. Сухомлинська. Різні аспекти розбудови національної системи виховання, змісту освіти, вищої школи, культурно-просвітницької діяльності Г. Ващенка висвітлено в працях М. Алексюка, О. Гука, Н. Дем'яненко, Н. Дічек, Б. Добрянського, М. Стельмаховича, С. Сухорського, Т. Усатенко. Дослідженню ролі цінностей у системі виховання особистості загалом і в спадщині Г. Ващенка зокрема присвячено праці І. Бега, І. Зязюна, В. Кременя, В. Моргуна, В. Огнев'юка, О. Савченко.

Мета статті. Вважаємо за необхідне в умовах оновлення змісту виховання, пошуку шляхів перебудови системи виховання молоді розкрити та з'ясувати значення багатоаспектності педагогічної спадщини Г. Ващенка, яка виражена в концепціях, парадигмах, технологіях як сукупність педагогічних ідей, теорій щодо вдосконалення

системи виховання молоді в питаннях, які актуальні в умовах сьогодення. Завдання роботи полягає у з'ясуванні позитивних здобутків педагогічної спадщини Г. Ващенка, вираженої в появі нових концепцій, парадигмальних напрямів, технологічних підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка криза є могутнім поштовхом для переосмислення наявних цінностей, відкриває шлях для творення нових ідей, теорій, підходів. Революційне піднесення визвольного руху українського народу на початку XX ст. засвідчило готовність української інтелігенції до демократичних перетворень у суспільному житті країни. Яскравим прихильником змін у розвитку української культури, освіти є видатний український педагог, учений, громадський і просвітницький діяч Г. Ващенко. Вищу освіту майбутній педагог здобув у Московській духовній академії (1899–1903 рр.), на священика не висвятився, любов до української культури, українського народу, його традицій, звичаїв, повага до духовно-моральних основ християнської віри визначили його майбутній життєвий і творчий шлях. У 1903–1917 рр. він вів активну педагогічну діяльність, працюючи викладачем у різних школах. Він не стояв осторонь подій, які відбувалися в країні, цікавився соціальними питаннями життя селян, визвольним рухом, висловлював сміливі думки щодо націоналізації українських шкіл, виступав за викладання в них українською мовою, виховання молоді в дусі патріотизму, з високорозвинутою ініціативою, творчими здібностями, з усвідомленням своєї гідності. У церковно-учительській семінарії на Шведській Могилі під Полтавою, де він викладав у 1906 р., за його участі учні ставили на сцені українські п'єси, співали українських пісень, декламували українські вірші, видавали учнівський літературний журнал. У 1906 р. у семінарії, згідно з наказом обер-прокурора Синоду Росії, місяць працювала комісія, яка негативно оцінила факти виховання дітей у національному дусі. Як наслідок, директор і кілька вчителів, серед них і Григорій Ващенко, були звільнені і переведені на роботу на північ, до м. Тихвин [7, с. 206–207].

У часи перебування на засланні розкрилась ще одна грань його різнобічного таланту – літературна творчість. У 1907 р. надруковано збірник творів «Пісня в кайдаках», у 1910 р. у Санкт-Петербурзі молодий літератор опублікував п'єсу «Сліпий», у 1912 р. – першу частину «До ґрунту», повість «Сміх природи» й оповідання «Самотній», «Феєрія». У 1926 р. у журналі «Наше слово» надрукована друга частина

збірки «До ґрунту» і друга частина «Сміх природи». Твори дістали позитивну оцінку в літературних критиків, але письменницький талант не знайшов подальшого розвитку, що зазначав педагог в автобіографії [5, с. 12]. У його творах порушувалися важливі питання психологічних переживань людини, показано значущість зв'язку особистості зі своєю землею, що є підтвердженням причетності педагога до розвитку середовищної парадигми виховання.

Історичні події накладають свій відбиток на долю людини. Це твердження знаходить обґрунтування в життєвому виборі Г. Ващенка. 1917-й р. у житті Г. Ващенка був знаковим. Після Лютневої революції 1917 р. він занурюється в гуцу подій, відгукується на важливі організаційні заходи, які стосуються питань освіти, культури і життя людей, бере активну участь у державотворенні, розбудові вищої школи. Він мав авторитет серед громади м. Ромен, мешканці міста обирають його як прихильника створення української автокефальної православної церкви делегатом на церковний Собор у Полтаві влітку 1917 р. Після повернення Г. Ващенка із Собору освічена педагогічна громадськість м. Ромен обирає його делегатом на Всеукраїнський учительський з'їзд, який відбувся 10–12 серпня 1917 р. у м. Києві. Як досвідчений педагог він виступав у дебатах після доповіді С. Русової «Націоналізація школи» із пропозицією щодо заснування української Академії педагогічних наук, наголошував на необхідності ведення психологічних досліджень [10].

Брав активну участь в організації роботи українознавчих учительських курсів підвищення кваліфікації вчителів, читав лекції в Лохвиці, Прилуках, Ромнах, Хоролі. У жовтні 1917 р. Г. Ващенко прийнятий на роботу до Полтавського учительського інституту викладачем логіки, педагогіки, психології. Невдовзі його призначили на посаду директора учительської семінарії на Шведській Могилі. У 1918 р. Г. Ващенко обіймав посаду доцента Українського народного університету. Педагогічна діяльність поглинула його. Він експериментував, досліджував, запроваджував елементи і досягнення світової педагогічної науки: у 1921–1923 рр. наполегливо працював над створенням авторської школи в с. Білики Кобеляцького повіту. У 1924 р. Г. Ващенко повернувся до викладацької роботи в Полтавському ІНО.

Багатий життєвий досвід, глибоке знання досягнень світової педагогічної науки сприяють написанню Г. Ващенкою монографії «Загальні методи навчання» (видана в 1929 р.), присвяченої розкриттю методів навчання на різних етапах освіти. Він

активно продовжував наукову і викладацьку діяльність, у 1925 р. Г. Ващенко одержав звання професора Інституту Народної Освіти, а в 1931 р. очолив новостворену аспірантуру при інституті.

Особливого значення набув історико-педагогічний досвід творчої спадщини Г. Ващенка, вираженої в наукових концепціях, парадигмальних пошуках, технологічних підходах до виховання української молоді. У творчості педагога принципово по-новому прозвучали ідеї щодо творення системи виховання особистості. Найціннішою складовою частиною системи виховання молоді Г. Ващенка є його концепція українського виховного ідеалу. Педагог стверджував, що національний ідеал людини всякого народу має свою історію, «своїм корінням сягає в глибину віків» [3, с. 7], тому розвиток традиційного ідеалу він показав із доісторичних часів до сучасності [3, с. 104]. У концепції українського виховного ідеалу Г. Ващенко обґрунтував своє бачення поняття виховання як формування особистості відповідно до загальноєвропейського виховного ідеалу з урахуванням національних особливостей. Обґрунтовуючи концепцію українського виховного ідеалу, Г. Ващенко особливу увагу звертав на психічні особливості розвитку українського народу, як позитивні, так і негативні. Саме психологічне підґрунтя концепції виховного ідеалу української молоді виокремлює її як оригінальну, неповторну, притаманну українцям.

По-перше, Григорій Ващенко розумів, що виховати цілеспрямовану, патріотичну, національно свідому особистість без зусиль волі і загартування її характеру, без поєднання педагогічної теорії і практики неможливо, тому саме ним розроблена концепція виховання волі і характеру особистості як невід'ємна складова частина системи виховання молоді. По-друге, зазначимо, що саме Г. Ващенко розробив нову модель концепції тіловиховання, в якій на перше місце поставив духовне виховання та виховання характеру, цим самим зробивши вагомий внесок у розвиток теорії тіловиховання. Він стверджував, що тіловиховання є складовою частиною розумового, морального, естетичного, трудового виховання. Завдяки тіловихованню формується воля й характер людини так, щоб тіло стало знаряддям людського духу [6, с. 299]. По-третє, педагог проводив власні спостереження за розвитком дитячого мислення, мови. У результаті всебічного, ґрунтовного вивчення різних галузей науки педагогом сформована концепція «творчої школи». Основні положення даної концепції покликані були розв'язати важливе завдання: виховати високоосві-

чених, духовно-моральних патріотів, національно-усвідомлених громадян незалежної України. За Г. Ващенком, у концепції «творчої школи» культурні цінності поділяються на матеріальні й духовні. Матеріальні цінності пов'язані із приміщенням школи, класною кімнатою, шкільним подвір'ям, пришкільним садом, городом, і роль дітей у творенні цих цінностей залежатиме від віку дитини й умов шкільного виховання. Духовною цінністю педагог вважав культурне шкільне суспільство, в основу якого покладена християнська мораль, хороше виховання, і це суспільство «пов'язане між собою свідомістю спільної шкільної мети» [7, с. 19]. Для творення духовних цінностей дітей варто залучати до підготовки й обговорення доповідей, літературних вечорів, театральних вистав, хорового співу, організації культурних розваг, участі в шкільному самоврядуванні.

Отже, характеризуючи концепції виховання української молоді, відображені в педагогічній спадщині Г. Ваценка, ми дійшли таких висновків: по-перше, це була перша спроба втілити нову систему виховання на глибокому знанні основ народної педагогіки; по-друге, найціннішою складовою частиною системи виховання молоді є концепція українського виховного ідеалу; по-третє, розробки вищеназваних концепцій сягають глибин доісторичного періоду життя народу, часів Київської Русі, княжого періоду й охоплюють досягнення сучасного періоду; по-четверте, характерною рисою концепцій є поєднання здобутків у вихованні молоді від доісторичних часів до сучасних із релігійно-педагогічними основами християнської моралі.

Освітній простір у часи Української революції 1917–1921 рр. характеризувався розвитком парадигмальних напрямів, започаткованих видатними педагогами в XIX ст., та появою нових, які увібрали в себе культурно-освітні традиції українського народу. У педагогічній творчості Г. Ваценка знайшла обґрунтування духовно-моральна парадигма виховання й освіти української молоді. Ним визначені теоретичні засади морального виховання та шляхи формування духовності дитини, які стали базовими компонентами духовно-моральної парадигми виховання особистості.

Він зазначав, що в галузі морального виховання завдання педагога полягає не тільки в словесному впливі на дитину, а і в стимулюванні моральних дій вихованців [2, с. 18]. Водночас педагог наголошував на тому, що становлення моральних устоїв дитини тісно пов'язане з вибором основної мети в житті людини. Він підкреслював, що

людство живе і розвивається тільки тому, що в ієрархії вартостей інтереси суспільства повинні стояти вище інтересів особистих. Виходячи із цього, метою життя людини повинен бути Бог і служіння суспільству як виразнику Абсолютної Правди, Добра і Краси [2, с. 89]. І це повинно принести людині духовне піднесення. Учений уважав, що служба Богові і Батьківщині – це основна мета, що стояла перед українським народом тисячу років тому, стоїть тепер і буде стояти перед ним ще довгі віки [2, с. 93]. Ці пророчі слова великого вченого визначають йому авангардне місце в педагогічній думці на століття вперед. Необхідно в нинішній час донести до дітей цей могутній посил. Отже, як засвідчив аналіз творчої спадщини Г. Ваценка, творення духовно-моральної парадигми спрямоване на втілення в життя національної ідеї розвитку рідної мови, культури, науки, піднесення рівня духовності, моралі.

Значний внесок зробив педагог у розвиток раціоналістичного парадигмального напрямку розвитку освіти і виховання молоді. Як зазначає професор А. Бойко, біля витоків цього напрямку стояли Г. Ващенко, М. Пирогов, К. Ушинський та інші [1, с. 7]. Як і його попередники, Г. Ващенко підкреслював цілісність процесу навчання і виховання, обґрунтував принцип єдності навчання і виховання. Він зазначав у своїх творах, що виховання має велику виховну роль у формуванні особистості дитини. Одержуючи певну суму знань зі школи, учень одночасно зазнає виховного впливу, тобто школа виконує навчальну і виховну функції. Наукова парадигма Г. Ваценка спрямована на забезпечення єдності в педагогічному процесі навчання і виховання особистості, що потребувало від учителя постійної роботи зі самовдосконалення. Окрім того, такий підхід до розв'язання окреслених питань давав можливість зосередитися на виробленні в дітей критичного мислення, розвинути в них формальні здібності інтелекту, «<...> себто спостережливість, пам'ять, творчу фантазію і логічне мислення» [4, с. 137], формувати духовно-моральні цінності. Отже, формуючи власну українську національну систему виховання, педагог вказував на важливість дотримання принципу єдності в педагогічному процесі навчання і виховання, цим самим демонструючи нам свою приналежність до раціоналістичної парадигми.

Професор А. Бойко зазначає, що другий парадигмальний напрям у теперішніх умовах визначається як «<...> культуроцентричний, культуротворчий», як «підґрунтя» виховання й освіти [1, с. 9]. До витоків цієї парадиг-

ми також причетний Г. Ващенко. Працюючи в Біликах, він проводив активну культурно-просвітницьку діяльність. Г. Ващенко був не лише талановитим педагогом, але й неперевершеним організатором культурно-освітньої роботи навчального закладу. Він залучав до такої роботи студентів Білицького педагогічного училища й учнів Білицької школи. Як згадувала випускниця педучилища 1923 р. Марія Тихонівна Шевченко, у педучилищі діяв великий хор, приблизно 80 осіб, яким керував особисто Г. Ващенко. Для населення ставили вистави «Наталка Полтавка», «Запорожець за Дунаєм», «Сватання на Гончарівці» й інші. Сам Г. Ващенко організував літературний гурток, читав свої твори, допомагав студентам проявити талант. Окрім того, «проводились конференції для населення з метою пропаганди ідей трудової школи, читались лекції, працювали гуртки, був організований природничий музей» [9].

Педагогічну роботу Г. Ващенко поєднував із громадською діяльністю. Зокрема, ним організована в Біликах діяльність товариства «Просвіта», за допомогою його учасників у найближчих хуторах була ліквідована неписьменність населення. На той час школа справді стала відігравати роль культурно-освітнього центру, і педагог написав працю «Школа яко громадсько-культурний центр», в якій обґрунтував її роль у житті села. Навчання і виховання дітей він не уявляв без культуротворчого аспекту діяльності [8]. Отже, ми бачимо, що сутність педагогічних дефініцій, висловлених Г. Ващенко, полягала в ідеї необхідності зв'язку школи із життям, організації її діяльності як педагогічного комплексу, як громадсько-культурного центру. Тобто наукова і практична діяльність Г. Ващенка була спрямована на розвиток культуроцентричного парадигмального напрямку у вихованні особистості.

«Перехідною ланкою до нової парадигми виховання <...> є середовищна парадигма», – уважає професор А. Бойко [1, с. 11]. Погляди Г. Ващенка, втілені в його творах, дотичні до так званої «середовищної парадигми», оскільки педагог підкреслював важливість відносин людини і середовища для виховання дітей. Безмежна любов педагога до природи лежить в основі виховання в дітей любові до навколишнього середовища. Саме природа є важливим джерелом радощів, споглядання за природою і дітей, і дорослих людей наповнює їхні серця радістю. Якщо під впливом несприятливих умов життя людина втратить здібність відчувати цю красу, то вона не просто стане байдужою до красот природи, а втратить одне «з найважливіших і найчистіших джерел життєрадісності», як уважав педагог [2, с. 208].

Ознайомлення дітей з навколишнім середовищем необхідно розпочинати з раннього дитинства. Маленьких дітей треба регулярно виносити на свіже повітря. Джерелом дитячих радощів стає синє небо, квіти, дерева, різні тваринки, люди з найближчого оточення. Усе це залишає глибокий слід у дитячій душі, закладає основи любові до рідної природи і до своїх ближніх. Розкриваючи могутню роль природи у вихованні особистості, Г. Ващенко порівнює її з «величною книгою», яка своєю красою сягає серця дитини і «<...> розкриває перед нею Всемогутність і Премудрість Божу», показує їй красу і величність природи [6, с. 267]. Саме школа повинна прищепити дитині «любов і розуміння красот природи» [3, с. 187]. Якщо дитину не навчити любити природу, вона буде жити духовно бідним життям, оскільки краса природи може бути джерелом найсвітлішої радості для неї.

Окрім того, педагог підкреслював: «Ми не можемо заперечувати великого впливу на людину з боку соціального оточення: родини, знайомих, народних традицій» [6, с. 144]. Людина живе в суспільстві, потребує суспільства, завдяки цьому досягла великих вершин: створила мову, культуру, цивілізацію зусиллями багатьох поколінь. Г. Ващенко досліджував питання взаємовідносин особистості і навколишнього середовища, впливу соціального середовища на свободу особистості й окремих народів, значення середовища у вихованні дитини, цим самим підтверджуючи свою дотичність до так званої середовищної парадигми. Середовище в поєднанні із природою Г. Ващенко розглядав як впливовий чинник у вихованні особистості. Отже, середовищна парадигма сприяла вивченню взаємовідносин між природним та соціальним середовищем і людиною, навчала її правильній комунікації, виховувала любов до природного середовища, прищеплювала навиків захисту природи.

Завдячуючи освіченості, широкій ерудиції, глибокому знанню основ життя українського народу, розумінню його духовних потреб, непереборному бажанню допомогти українському народу у створенні нової системи виховання молоді, Г. Ващенко здійснив глибокий аналіз наявних в Європі й Америці систем виховання особистості і спрямував свій інтелектуальний потенціал на творення нових парадигмальних напрямів виховання особистості, які ми називаємо: парадигмою духовно-морального виховання; раціоналістичною; культуротворчою та середовищною парадигмами.

Особливого значення вчений надавав підбору методів, прийомів і засобів роботи в системі освіти і виховання молоді. Тех-

нологічний компонент реалізації концепцій, парадигмальних напрямів виховання особистості був тією складовою частиною у спадщині Г. Ващенка, яка допомагала по-новому підійти до виховання молоді. Г. Ващенко, обґрунтовуючи принцип єдності навчання і виховання дитини, вбачав шляхи вирішення проблеми в правильно-му виборі технологічних підходів: методів, прийомів, форм. Розмірковуючи про підходи щодо класифікації методів навчання учнів, учений підводить читачів до думки, що школа своїм завданням повинна ставити розвиток в учнів наукового типу мислення, а це означає, що вони повинні оволодіти науковими методами роботи [3, с. 103]. Він виділяв такі методи наукової роботи: методи апріорні й апостеріорні; методи емпіричні й експериментальні; методи аналітичні та синтетичні; методи індуктивні, дедуктивні та методи аналогії.

Мав рацію Г. Ващенко, коли проводив паралель між методами науки і методами навчання. Підкреслюючи, що індукція, дедукція, аналіз, синтез – це загальні методи всякої наукової роботи, педагог переконував, що така класифікація властива і методам навчання, і це має не тільки теоретичне, а й практичне значення. Навіть більше, Г. Ващенко вважав, що одним із завдань навчання є саме виховання в дитини вміння оволодіти методами наукової роботи, а «наукове мислення з його точними методами – це той зразок», до якого повинна прямувати школа [3, с. 114].

У час науково-технічного прогресу, інтеграційних процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. дійсністю став факт впливу методів науки на методи навчання, використання дослідницьких методів навчання. Педагог уважав доцільним використання в навчальному процесі таких засобів, як лекція, бесіда, лабораторна робота, розповідь, спостереження. У сучасній практиці застосована педагогом класифікація методів і способів, або прийомів залишається актуальною, зрозумілою і використовується педагогами в навчально-виховному процесі, з урахуванням поглядів сучасної дидактики.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи загалом вищеподане, зазначаємо, що особистість Григорія Ващенка була багатомірною, діяльність – багатфакторною. Незважаючи на складні історичні події в Україні, Г. Ващенко успішно працював як талановитий літератор, педагог, учений, дослідник-практик, невтомний організатор вищої школи, громадський діяч, культурно-освітній працівник. Його життєвий інтерес відзначається розмаїттям вибору, творча спадщина – глибиною наукової дум-

ки, новизною методів, прийомів і форм роботи з молоддю, які випереджали час, сягнули ХХІ ст., слугують орієнтиром для сучасної моделі виховання дитини. Він виступає як далекоглядний, освічений, патріотичний творець нових концепцій: українського виховного ідеалу; виховання волі і характеру; тіловиховання; творчої школи; а також як творець духовно-моральної парадигми виховання особистості й активний учасник подальшого розвитку започаткованих на той час раціоналістичної, культуротворчої, середовищних парадигм, які вкорінені в основи народної педагогіки і спираються на досягнення української та світової педагогічної думки. Отже, зважаючи на те, що нині відбувається напружений пошук нових концепцій, парадигм та технологій виховання особистості, стверджуємо, що використання багатомірної спадщини Г. Ващенка, виокремленої в методологічних, теоретичних і технологічних підходах, відповідає викликам сьогодення, слугує орієнтиром для сучасної моделі виховання патріотичної, національно спрямованої особистості. Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми і потребує подальшого вивчення педагогічної спадщини Г. Ващенка.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко А. У пошуках сучасної парадигми виховання. *Дидакал : часопис кафедри педагогіки ПНПУ ім. В. Г. Короленка*. Полтава, 2015. № 15. С. 7–14.
2. Ващенко Г. Виховання волі і характеру. Ч. 2. Боффало; Мюнхен: Видавництво Спілки української молоді, 1957. 270 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Полтава: Полтав. вісн., 1994. 190 с.
4. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підручник для педагогів. Київ: Укр. видавнича спілка, 1997. 410 с.
5. Ващенко Г. Моя автобіографія. *Освіта*. 1996. 20 листопада. С. 12.
6. Ващенко Г. Твори / Анатолій Погрібний (ред.), Омелян Вишневецький (упоряд. та авт. передмов.). Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Ващенка. Т. 4: Праці з педагогіки та психології. Київ: Школяр, 2000. 416 с.
7. Ващенко Г. Твори. Т. 6: Спогади. Статті. Київ: Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Ващенка, 2006. 443 с.
8. Ващенко Г. Школа, яко громадський і культурний центр. *Наше слово*: додаток до газети «Більшовик Полтавщини». 1928. № 2. С. 33–35.
9. Гентош О. Було колись у Біликах. *Освіта*. 1996. 25 грудня. С. 6.
10. Другий Всеукраїнський Учителський З'їзд. Тези докладів, дебати, постанови. Видання Українсько-го ПІЛО. Київ, 1917. 40 с.
11. «Про освіту»: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145–VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.01.2019).

REFERENCES:

1. Boiko A. (2015) U poshukakh suchasnoi paradyhmy vykhovannia [Searching for the contemporary educational paradigm]. *Dydaskal : chasopys kafedry pedahohiky PNPU im. V. H. Korolenka* [Didascalos : Gazette of the Pedagogy Department of PNPU named after V.G. Korolenko]. Poltava, № 15. S. 7–14. [in Ukrainian]
2. Vashchenko H. (1957) Vykhovannia voli i kharakteru [Education of the will and character]. Ch. 2. Boffalo ; Miunkhen : Vydavnytstvo Spilky ukrainskoi molodi, 270 s. [in Ukrainian]
3. Vashchenko H. (1994) Vykhovnyi ideal [Educational ideal] : pidruchnyk dlia pedahohiv, vykhovnykiv, molodi i batkiv. Poltava : Poltav. visn., 190 s. [in Ukrainian]
4. Vashchenko H. (1997) Zahalni metody navchannia [General teaching methods] : pidruchnyk dlia pedahohiv. Kyiv : Ukr. vydavnycha spilka, 410 s. [in Ukrainian]
5. Vashchenko H. (1996) Moia avtobiohrafia [My autobiography]. *Osvita* [Education]. 20 lystopada. S. 12. [in Ukrainian]
6. Vashchenko H. (2000) Tvory [Works] / Anatolii Pohribnyi (red.), Omelian Vyshnevskiy (uporiad. ta avt. peredmov.). Vseukrainske pedahohichne tovarystvo im. Hryhoriia Vashchenka. T. 4 : Pratsi z pedahohiky ta psykholohii. Kyiv : Shkoliar, 416 s. [in Ukrainian]
7. Vashchenko H. (2006) Tvory [Works]. T. 6 : *Spo-hady. Statti* [Vol. 6: Memories. Articles]. Kyiv : Vseukrainske pedahohichne tovarystvo im. Hryhoriia Vashchenka, 443 s. [in Ukrainian]
8. Vashchenko H. (1928) Shkola, yako hromadskiy i kulturnyi tsentr. Nashe slovo [School as a public and cultural center. Our word]: *dodatok do hazety «Bilshovyk Pol-tavshchyny»* [Newspaper supplement of Bolshevik of Poltava Region]. № 2. S. 33–35. [in Ukrainian]
9. Hentosh O. (1996) Bulo kolys u Bilykakh [It was once in Bilyky]. *Osvita* [Education]. 25 hrudnia. S. 6. [in Ukrainian]
10. Druhyi Vseukrainskyi Uchytelskii Zizd. Tezy dokladiv, debaty, postanovy [Second All-Ukrainian Teachers' Conference. Abstracts, debates, resolutions]. Vydannia Ukrainskoho TILO. Kyiv, 1917. 40 s.
11. «Pro osvitu : Zakon Ukrainy [“On Education” : Law of Ukraine] vid 5 veresnia 2017 r. № 2145–VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (related to: 20.01.2019). [in Ukrainian]